

Jungfrukustens fiskarkapell – över 400 års historia!

Längs kusten i Gävleborgs län finns elva bevarade fiskarkapell, två i Gästrikland och nio stycken i Hälsingland. Kapellen är av olika ålder och har tillkommit på skilda sätt, men tillsammans kan de berätta mycket om Jungfrukustens spännande historia ända sedan 1600-talets början...

Vad är då ett fiskarkapell? Ja, det är en byggnad av trä uppförd av fiskare i ett fiskeläge för att användas vid gudstjänster och möten under sommarhalvåret, där avstånden till de vanliga kyrkorna var för stora. Men kapellet hade även en annan funktion. På hösten stuvades fiskeredskapen in i byggnaden och kapellen förvandlades vindtertid till förvaringsutrymmen för nät och annan fiskeutrustning.

Men att färdas och fiska längs kusten har äldre traditioner än 1600-talet. Redan under medeltiden bedrev fiskare från Mälardalen fiske längs Norrlandskusten. Efter att staden Gävle grundats 1446, som Norrlands första stad, fick Gävlefiskarna från 1557 ensamrätt på fisket längs den södra och mellersta Norrlandskusten. Längs denna kuststräcka anlades 87 så kallade Gävlebohamnar, d.v.s. fiskelägen där gävlefiskarna vistades under sommarhalvåret och fiskade.

Prästgrundets kapell. Foto: Länsmuseet Gävleborg

Kråkö kapell och fiskeläge. Foto: Länsmuseet Gävleborg

Längs kusten i Gästrikland och Hälsingland finns spår efter minst tre kapellplatser där det inte längre finns något kapell. Dessutom har flera av de nuvarande kapellen haft äldre föregångare. Vid flera av dessa kapellplatser finns det även kända begravningsplatser, något som de flesta senare kapellplatser saknar helt. Många fiskare var senare vintertid bosatta i städerna Hudiksvall och Söderhamn, men gävlefiskarna fortsatte att fiska och vistas i samma fiskelägen sommartid ända in på 1900-talet.

Fiskarkapellen ligger ofta på en höjd, vanligtvis på ett litet avstånd från det övriga fiskeläget. Många kapell har även fungerat som sjömärken. Kapellen känns vanligtvis igen på att de har en hög klockstapel som oftast sitter ihop med byggnaden, fönsterluckor som stängs om vintern och många har även höga järnspiror med vindflöjlar på taket. Till det inre påminner kapellen om ett vanligt kyrkorum, men i förminskad skala. Här finns bänkinredning med mittgång, altare och altarring och en predikstol samt ofta även en orgel. I kapellen finns även en läsarbänk där någon särskilt utsedd fiskare läste texter när prästen inte var närvarande.

Vi ska nu göra en snabb överblick över kapellen längs Jungfrukusten och vi börjar norrifrån: På Bergön, som på grund av landhöjningen inte längre är någon ö och som numer kan nås med bil, ligger ett kapell uppfört av virke fällt 1636. Denna ålder har nyligen fastställts med hjälp av årsringsdatering och det gäller även nästa kapell söderut. På ön Bålsön ligger vid den gamla hamnen länets och Norrlandskustens hittills äldsta kända kapell, uppfört 1604 med inredningsmåleri från 1700-talets slut. På halvön Hornslandets norra del ligger Kuggörarnas fiskeläge och ett fiskarkapell från 1778 med utsikt åt havet på tre sidor. De två allra yngsta fiskarkapellen längs jungfrukusten återfinns också i detta område. Vid halvön Hornslandets sydspets ligger Hölicks fiskeläge och det stora rödmålade kapellet här invigdes 1930. På ön Olmen återfinns det yngsta kapellet i vårt län, stod klart så sent som 1956, men båda dessa kapell har uppförts i samma tradition som de äldre.

Den välkände 1700-talsprosten Johan Olov Broman såg till att det blev ett kapell på Kräkön 1736 och detta numer gulmålade kapell står fortfarande kvar på samma plats. Längre österut ligger den stora ön Agön och dess kapell byggdes 1660 och förlängdes under 1830-talet.

Interiör från Löfgrunds kapell. Foto: Länsmuseet Gävleborg

I Söderhamns skärgård ligger Prästgrundets fiskeläge och det lilla kapellet här, som är Norrlandskustens allra minsta, invigdes 1830. På ön Storjungfrun ligger ett kapell som uppfördes av virke fällt 1617 och 1618, d.v.s. ungefär jämgammal med Söderhamns stad som grundlades 1620. Längs Gävlekusten ligger Bönans stora vitmålade kapell från 1843, som enkelt kan nås med bil, och på ön Lövggrund finns ett mycket välbevarat vitmålade kapell från 1832.

Även om kapellen är av hög ålder är det viktigt att komma ihåg att de i högsta grad är levande kyrkorum och platser för bröllop, dop och andra möten i fiskelägena. De är fortfarande betydelsefulla mötesplatser som engagerar många och som underhålls av de som sommartid är bosatta i närheten av kapellen. Framför allt har de dock mycket att berätta om fiskarlivet och är på så sätt en betydelsefull del av Jungfrukustens historia. Ta chansen att uppleva och upptäcka dessa spännande miljöer du också!

Daniel Olsson

Byggnadsantikvarie, Länsmuseet Gävleborg

Faktamaterialet till denna text har tagits fram av stiftsprojektet Fiskarkapell i Gästrikland och Hälsingland som 2011-2012 bedrevs av Länsmuseet Gävleborg och Hälsinglands museum i samarbete med bland annat Länsstyrelsen Gävleborg, Uppsala stift, lokala församlingar och kapellvärdar.

**Slut på broschyrer?
Kontakta oss för påfyllning!**

Nordanstig	Thord Wannberg	070-658 66 22
Hudiksvall	Kalle Bylin	070-396 99 96
Söderhamn	Stig Andersson	073-062 25 28
Gävle	Anna Dehlin	070-320 18 33

Synpunkter, tips, annonsbeställning för nästa års upplaga av Turistinformation.

JUNGFUKUSTEN
GÄSTRIKLAND & HÄLSINGLAND
www.jungfrukusten.se

Vänd Er till
Kalle Bylin tel: 070-396 99 96 • E-post: bylins@algonet.se

Besök kultplatserna längs Jungfrukusten

Kyrkan i Hög
Foto: Länsmuseet Gävleborg

Längs gävleborgskusten finns många spännande platser att besöka. Vissa kulturhistoriska platser riskerar att glömmas bort med tiden trots att de har en fascinerande historia att berätta! De senaste åren har Länsmuseet Gävleborg tillsammans med kustregioner i Estland och Lettland arbetat för att lyfta fram gamla kultplatser vid Östersjökusten. Hundratals platser har registrerats och kartlagts och finns nu att läsa om på den nystartade webbplatsen www.ancientsites.eu. I Gävleborgs län har Länsmuseet placerat ut skyltar vid några utvalda kultplatser. Fem platser har hittills försetts med skyltar för att lyfta fram platsernas historia.

A Lerviks källa

Lerviks källa strax norr om Gävle är en urgammal hälsokälla. Dit har människor kommit i århundraden för att dricka det hälsobringande vattnet. Den är också en trefaldighetskälla, som man drack ur på trefaldighetsnatten, Lerviks källa är torrlagd i perioder, men rätt som det är, när du lyfter på locket, så är den återigen fylld till brädden med vatten.

B Gravrösen på Klapern

På Klapern i Norrala ligger stora gravrösen från bronsåldern. De stora gravarna av klappersten skapar en suggestiv miljö i den glesa tallskogen. Vi vet inte exakt hur gamla de här gravarna är, men rösegravar började byggas ungefär 1500 år före Kristus i Skandinavien.

C Gravklot och storhögar i Hög

Högs kyrka utanför Hudiksvall är daterad till 1191–1192 och runt kyrkan finns gamla gravar, s.k. storhögar, från

århundradena efter Kristi födelse. Vid och i kyrkans vägg finns ”gravklot”, runda stenar med kors som från början låg i järnåldersgravarna, men som sedan murats in i kyrkan. Vid arkeologiska undersökningar i området kring kyrkan har en tingsplats från vikingatiden hittats helt nära en av storhögar.

D Labyrinten på Kuggörarna

Labyrinten på Kuggörarna ligger naturskönt på öns norra udde. Labyrinter tror man har använts till att utföra olika ceremonier i. Den vanligaste förklaringen när det gäller labyrinterna längs Sveriges kust är att de lades av sjömän och fiskare för att fånga upp stormar. Det labyrinterna har gemensamt är att de är knutna till havet och till sjöfarande. Vi vet inte hur gamla labyrinterna kring Östersjön är. Flera är medeltida, och vissa kan vara från vikingatiden.

E Järnåldersrösen i Mellanfjärden

Rösen vid stranden norr om Mellanfjärden är tvåtusen år gamla och byggdes under den äldre järnåldern. Då hade människorna börjat göra och använda järn i vårt område. Gravar från förhistorien är inte bara begravningsplatser utan även platser för ritualer av olika slag. Kanske var själva röset en stor gravgåva till den döda. Gravarna har lagts så att de var väl synliga från havet, som ett sjömärke.

Hur hittar jag till kultplatserna?

Se karta sid 2-3. En folder med information om resrutten finns att hämta på ett flertal ställen i länet, bl.a. på Länsmuseet och turistbyråer.

Du kan också se alla kultplatser på: www.ancientsites.eu

Skylt vid labyrinten på Kuggörarna
Foto: Länsmuseet Gävleborg